

Ewa Pańkowska

DOI: 10.15290/sw.2025.25.08

Uniwersytet w Białymstoku

e-mail: e.pankowska@uwb.edu.pl

ORCID: 0000-0002-3820-8224

**Refleksje o wolności. Człowiek wobec wyboru –
między ciemnością a światłem / biernością a aktywnością
(„przewodnik” po poezji Wiktora Coja)**

Słowa kluczowe: wolność, wybór / wolność wyboru, rock / poezja rockowa, aktywność / bierność, światło

Słowem „wolność” posługujemy się dość powszechnie, w różnych kontekstach i z różnym natężeniem – zarówno w życiu codziennym, jak i w dyskursie naukowym. Pojęcie to obejmuje szeroki zakres idei, m.in.: brak ograniczeń¹, odwagę/możliwość bycia sobą, autentyczność, życie w zgodzie z samym sobą, stan maksymalnej zgodności uczuć, myśli i działań [zob. Mudyń 2004, online], swobodę decyzji i dokonywania wyborów, do których same-mu tworzy się standardy [Uhl 1991, 47], naturalne i nienaruszalne prawo

¹ „Wolność w sensie obiektywnym to rzeczywisty brak ograniczeń w wyborze wartości”. Jednak „tego rodzaju wolność to byt idealny, niedostępny ludziom”, gdyż „niezależnie od miejsca i czasu zawsze istnieją mniejsze lub większe jej ograniczenia” [Kopińska 2012, 125]. Trzeba tu na przykład wspomnieć o przyjętych dobrowolnie obowiązkach i powinnościach, w tym również obowiązkach natury etycznej – jak wiadomo, w tym przypadku podstawową granicą wolności będzie wartość drugiego człowieka i jej uszanowanie, co z kolei wiąże się z koniecznością zadbania o synchronizację własnych pragnień z uprawnieniami innych ludzi [Kopińska 2012, 124, 126]. Wolność należy zatem odróżnić od bezkarnej swawoli i samowoli.

człowieka do samostanowienia [zob. Kopińska 2012, 121], swobodę auto-kreacji, samorealizację, „posiadanie władzy nad samym sobą”², poczucie wewnętrznej niezależności i możliwości decydowania o swoim życiu, swobodę osiągania wytyczonych przez siebie celów [zob. Citkowska-Kimla 2021, 297], godność, odpowiedzialność, spontaniczność (reagowania, wyrażania swoich uczuć), ale i umiejętność samokontroli/samodyscypliny (posiadanie maksymalnej kontroli nad swoim zachowaniem) [zob. Mudyń 2004, online], możliwość zaspokajania pragnień, jak i umiejętność rezygnacji z owych pragnień [zob. Prusiński 2015, 25]. Jak dodają znawcy i badacze tematu, „ze względu na swą nieokreśloność i pojemność, **idea wolności** stała się czymś w rodzaju magicznej »skrzynki życzeń«, wypełnianej indywidualnymi, często sprzecznymi treściami” [Mudyń 2004, online]. Wolność jest na tyle wieloznaczna, że „to samo zdarzenie, działanie czy zachowanie może jednym jawić się jako triumf wolności, a innym jako jej ostateczne fiasko” [Prusiński 2015, 25].

Niewątpliwie pragnienie wolności „stanowi jeden z najważniejszych wyznaczników dążeń człowieka” [Mysona Byrska 2008, 5] – w istocie każdy z nas pragnie być wolny od wszelkich form nacisku, przemocy i przymusu (społecznego, politycznego), od dominacji innych, od lęków, zależności, od ludzkich osądów i oczekiwań [zob. Grün 2024, 5–8]. Wolność jest zatem wieloaspektowa i wielopostaciowa, dlatego wyróżnia się tak wiele jej rodzajów: wolność negatywna i pozytywna³, wolność zewnętrzna i wewnętrzna, polityczna, ekonomiczna/gospodarcza, osobista, religijna (wolność wyznania i sumienia), wolność myśli i słowa, wolność zrzeszania się, artystyczna (wolność sztuki), metafizyczna, duchowa, chrześcijańska.

² „Wolność od wieków wydaje się być w sposób nierozzerwalny skorelowana z władzą. Dyskurs o wolności jest pośrednio dyskursem o władzy – jej braku, nadmiarze lub niedostatku” [Mysona Byrska 2008, 5]. Warto jeszcze podkreślić, iż w naukach społecznych spotkać się można ze stanowiskiem, „według którego natura ludzka uwarunkowana jest »instynktem panowania«”. Przyjmując takie uwarunkowanie, należałoby ostatecznie przyznać, że „wolność jest wtórna wobec instynktu władzy” [Warchał 2006, 33].

³ Jak zauważają eksperci, u podstaw zarówno wolności negatywnej, jak i pozytywnej leży tzw. wolność podstawowa, czyli „potencjalna zdolność do dokonywania wyborów, która jest warunkiem człowieczeństwa (...). Tak rozumiana wolność przejawia się w zdolności jednostki do przedstawienia sobie odmiennej alternatywy”. Owa wolność podstawowa nie jest dana jednostce, „która została poddana hipnozie bądź radykalnemu »praniu mózgu« i tym samym wyzuta ze swego człowieczeństwa” [Polanowska-Sygulska 2019, 227].

Ogólnie rzecz ujmując, „przyświeca nam wiara w istnienie takiego fenomenu jak wolność”, uważamy ją za sprawę oczywistą [Biegalska 2013, 103], a jednocześnie zdefiniowanie wolności, „wolności w ogóle” / wolności „jako takiej” (ze względu na głębię i rozległość tego pojęcia, jego polisemantyczność), jest niezwykle trudnym zadaniem, można nawet pokusić się o tezę, iż zadaniem nieskończonym. Nowe odsłony otaczającej człowieka rzeczywistości generują bowiem coraz to nowe formy przejawiania się wolności, a to z kolei wymaga coraz to bardziej aktualnej refleksji [Bednarska 2020, 13], ciągłego poszerzania, wzbogacania i różnicowania rozumienia wolności [Kopińska 2012, 122]. Podsumowując, należy zauważyć, że pojęcie wolności systematycznie ulegało (i ulega) ewolucji, nasycając się przy tym coraz to innymi treściami (często wzajemnie się wykluczającymi) i kontekstami użycia [Prusiński 2015, 25]. Wydaje się, iż dobrym punktem wyjścia do dalszych rozważań będą spostrzeżenia czołowego przedstawiciela francuskiego egzystencjalizmu, Jeana-Paula Sartre’a, który stwierdził: „Wolność jest jedna, ale objawia się ona rozmaicie, zależnie od okoliczności” – a zatem, jak dowodził myśliciel, „czym innym (...) jest odczucie, że jest się wolnym w zakresie działania, przedsięwzięcia politycznego lub społecznego czy twórczości artystycznej, czym innym zaś doświadczenie tego w akcie rozumienia i dociekania” [Sartre 1965, 309, cyt. za: Wieczorek 2019, 47–48]. Francuski filozof z jednej strony miał więc na myśli „uniwersalną i abstrakcyjną ideę wolności”, z drugiej zaś – „niemal nieskończoną różnorodność konkretnych form realizacji owej idei”, przy czym pamiętać należy, iż pomiędzy ideą wolności a jej urzeczywistnieniem zawsze jest jakiś rozdźwięk, gdyż przystępując do realizacji swoich zamiarów, człowiek zazwyczaj napotyka różnego rodzaju przeszkody [Wieczorek 2019, 47–48].

Fenomen wolności (wraz z jej uwarunkowaniami) stanowi przedmiot zainteresowań i dociekań: filozoficznych, teologicznych, etycznych, prawnych, ekonomicznych, psychologicznych, antropologicznych. Można zaryzykować twierdzenie, iż „teoretycznie najważniejsze próby określenia horyzontu tego zagadnienia spotykamy w filozofii” [Warchał 2006, 35]. W tradycji filozoficznej problem wolności powiązany jest z zagadnieniem wolnego wyboru, z istotnym dodatkowym aspektem, jakim jest chcenie i pragnienie, ale również z „tematyką nawiązującą (...) do zakresu pytań o moralność i moralną naturę człowieka, oraz o społeczny wymiar jego kontaktów międzyludzkich” [Warchał 2006, 35–36].

Warto tu ponownie odwołać się do spuścizny filozoficznej Jeana-Paula Sartre’a, do jego przemyśleń nad relacją z Innym, ale przede wszystkim do refleksji nad człowiekiem jako bytem absolutnie wolnym, „ontologicznie wolnym”, ale samotnym, „egzystencjalnie samotnym”: „(...) moje istnienie jest absolutnie samotne – i nie dlatego, że opuścili mnie moi bliscy, lecz dlatego, że ja sam jestem dany tylko samemu sobie, od siebie jedynie zależę, sam siebie tworzę, określám i pojmuję” [Szydłowska 1989, 111, cyt. za: Błaszczuk 2019, 43]. Według Sartre’a człowiek jest więc głównym/wyłącznym architektem swojego życia, dlatego ponosi pełną odpowiedzialność za jego przebieg. Wszelkie próby usprawiedliwiania swoich posunięć, działań (np. poprzez odwoływanie się do przeznaczenia, fatum czy Bożego planu) są zaś postrzegane przez filozofa „w kategoriach »złej wiary«, a tym samym zanegowania swojej autentyczności, ontycznej wyjątkowości i indywidualności” [Błaszczuk 2021, 39]. Innymi słowy, człowiek przez sam fakt egzystowania jest „skazany” na wolność, ponieważ będąc „rzucony” w świat, musi nieustannie dokonywać wyborów, projektować siebie. Warto równocześnie zauważyć, że niedokonanie wyboru jest również wyborem, który implikuje określoną sytuację egzystencjalną [Błaszczuk 2019, 43–44].

Projektując swoją egzystencję (jako byt-dla-siebie), człowiek Sartre’a konfrontuje się ze światem rzeczy (bytami-w-sobie) oraz z innymi ludźmi, w których spojrzeniu staje się bytem-dla-Innego. Egzystencja w tym ujęciu jest zatem zawsze koegzystencją (a raczej nieuchronną wspólnotą) – bowiem relacja jednostki ze światem jest jednocześnie relacją z innymi bytami-dla-siebie. Sartre podkreśla przy tym, że komunikacja z drugim człowiekiem jest zagadnieniem wtórnym wobec problemu jednostkowej wolności, która stanowi kluczowy warunek „bycia sobą” [Błaszczuk 2021, 38–40], dodaje także, iż „spojrzenie drugiego człowieka nas zniewala i reifikuje, ograniczając tym samym naszą wolność” [Błaszczuk 2021, 41], a więc harmonijna, bezkonfliktowa koegzystencja nie jest możliwa. Radykalną konsekwencją ludzkiej wolności, która – jak już zaznaczono – zdaniem francuskiego myśliciela ma wymiar absolutny, jest uprzedmiotowienie Innego. Co istotne, owo uprzedmiotowienie jest procesem obustronnym – konkludując: jeżeli ja nie uprzedmiotowię Innego (czyli nie potraktuję go jako „poręcznego narzędzia”, „środka” do realizacji własnych projektów życiowych), on uprzedmiotowi mnie i, co najważniejsze, odbierze mi prawo do autentyczności [Błaszczuk 2021, 41–42].

Sartre dąży do wykazania, iż „wszelka sytuacyjność, w którą byt ludzki jest uwikłany, nie zwalnia go od odpowiedzialności za jego działania i intencje”, a co więcej, „człowiek jako egzystencja winien bronić i uwidaczniać swą zdolność wolnego, autentycznego istnienia” [Zaręba 2015, 149]. Jak zauważają badacze, francuski filozof „dokonuje istnej absolutyzacji ludzkiej subiektywności”, co w konsekwencji prowadzi do przyznania człowiekowi pełnej autonomii w działaniu, a to z kolei wiąże się z oddaniem mu całkowitej odpowiedzialności za swoje życie, za wszystkie dokonane przez siebie wybory, w tym również za swoje cierpienia i porażki wynikające z podjęcia złych/niewłaściwych decyzji. Sartre zwraca również uwagę na fakt, iż ludzie odwołują się do zasad determinizmu⁴, aby zrzucić z siebie odpowiedzialność za wybory, których w istocie sami dokonali. W ten sposób chcą też uzasadnić swoją bierność i brak zaangażowania we własne sprawy, a tym samym pragną pozornie uwolnić się od ryzyka ciągłego wybierania siebie, przyjmują zatem postawę nieautentyczności (istnienia przedmiotowego) i pozwalają, by określano ich z zewnątrz [Zaręba 2015, 161].

Do poglądów Sartre’a nawiązuje Józef Tischner, który podkreśla jednak, iż oprócz samego faktu wybierania, ważne jest jeszcze to, co się wybiera. W świecie ludzkim „wiele dzieje się powodowane »siłą naturalnego bezwładu«”, ale to dzięki wolności przynajmniej w niektórych obszarach może dziać się inaczej. Dzięki niej człowiek może być współtwórcą, a nie jedynie trybikiem w tej wielkiej maszynerii świata, i to człowiek posiada moc działania wbrew „naturze”, w związku z czym bieg świata ludzkiego potoczyć się może „nienaturalnym”/„lepszym” torem. Tischner dowodzi bowiem, że człowiek dokonuje wyboru, mając na względzie dobro – a zatem „nie jest tak, jak twierdził Sartre, iż zasada wyboru jest całkowitą spontanicznością, wytryskującą z człowieka i w nieprzewidywalną stronę ukierunkowującą jego aktywność” [Dymarski 2018, 89, 90, 93–94]. Owo dobro człowiek może czynić na różne sposoby, inaczej mówiąc, dzięki wolności człowiek może na wiele sposobów kreować swoje życie, podążając różnymi ścieżkami dobra. Jednocześnie należy pamiętać, że dobro musi być wyzwolone z wszelkiej konieczności – nikogo bowiem nie można zmuszać do tego, aby był dobrym, nie można także ofiarować mu żadnego dobra bez jego zgody. „W tym

⁴ Zagadnienia determinizmu i indeterminizmu, a także problem definicji wolnej woli / wolności woli, wymagają odrębnego i szczegółowego omówienia.

przejawia się ludzka wolność, że nadaje ludzkiemu zachowaniu autentyzm. Żaden czyn nie może zostać uznany za dobry, zgodny z prawdą, jeśli nie wypływa z wolnej woli człowieka” [Przybyło 2013, 121–122].

Kwestie wolności, podejmowania decyzji oraz związanej z nimi odpowiedzialności porusza także austriacki psychiatra i psychoterapeuta Viktor E. Frankl⁵. Jego zdaniem „do istoty człowieka należy komponent woli, pragnienia poszukiwania sensu, wolność zaś jest swoistą przestrzenią, w której możliwe jest wypełnienie treścią osobistego sensu”. Człowiek pozostaje więc w ciągłym dialogu decyzyjnym dotyczącym tego, kim się staje. Jednostka ludzka uwarunkowana jest cielesnością, środowiskiem zewnętrznym, odziedziczonymi skłonnościami – i w tym wymiarze stanowi ona wytwór przypadku. Jednak pomimo tego, jak konstatuje badacz, człowiek jest wolny potencjalnie, gdyż „jest w stanie zająć postawę wobec warunków, jakie go wykreowały i w jakich się znalazł”. Jest zatem kimś, „kto zdobywa się na ryzyko i podejmując wysiłek, dokonuje decyzji o sobie samym. Jest też tym samym odpowiedzialny właśnie za to, kim się staje na drodze rozstrzygania i kształtowania siebie, wbrew istniejącym uwarunkowaniom”. W opisie człowieka Frankl uwzględnia więc dwa wymiary swoście rozumianej wolności, a mianowicie: wolność „od czegoś”, „od fizyczno-psychicznego uczestnictwa tu i teraz, od ram historycznych, społecznych i kulturowych”, i wolność „do czegoś”, czyli wolność do „stawania się innym”, do „określenia swojej podmiotowości wbrew potencjalnie tylko dookreślonej terażniejszości” [Prusiński 2015, 35].

Perspektywa psychologiczna niejako „spotyka się” tutaj z perspektywą filozoficzną. Jak wiadomo bowiem, oksfordzki myśliciel Isaiah Berlin, prowadząc swoje rozważania o wolności i mocno przy tym akcentując wielość jej rozumień, w eseju *Dwie koncepcje wolności* (1958) skupia uwagę na dwóch spośród ponad dwustu wyodrębnionych znaczeń tego pojęcia i dokonuje słynnego rozróżnienia na wolność negatywną (inaczej „wolność od”)

⁵ Jak zauważają znawcy tematu, na gruncie psychologii „wolność” jest specyficznym „przekonaniem, sądem lub odczuciem żywionym przez jednostkę w konkretnej sytuacji” [Kofta 1983, 103]. Specyfikę owego stanu zwanego „wolnością” stanowi „przeświadczenie o możliwości dokonania przeze mnie – tu i teraz – wyboru takiego sposobu działania, który jest dla mnie najbardziej satysfakcjonujący” [Kofta 1983, 104]. „Definitywnymi cechami wolności są tutaj: po pierwsze, wewnętrzność stanu przeświadczenia, jakim jest wolność, po drugie, sytuacja decyzji, z którą ściśle wiąże się wolność, po trzecie, relacja zgodności pomiędzy możliwością a wyznawanymi standardami jako warunek wolności” [Uhl 1991, 46].

i wolność pozytywną (czyli „wolność do”)⁶: wolność negatywna rozumiana jest jako „brak przeszkód dla potencjalnych ludzkich wyborów”, zaś wolność pozytywna jest „utożsamiana z dążeniem do bycia swoim własnym panem” [Polanowska-Sygulska 2019, 227]. Wolność negatywną brytyjski filozof definiuje zatem jako pewną przestrzeń „niewtrącania się”, „w której człowiek jest wolny od ingerencji innych ludzi, czy to zamierzonej (a więc przymusu), czy też niezamierzonej”, zaś wolność pozytywna, zdaniem Berlina, oznacza „decydowanie o swoim losie, branie całego życia we własne ręce” [Przybyło 2013, 118]. Z wolnością negatywną i pozytywną wiązać się będą kategorie pasywności i aktywności, gdyż „do realizacji wolności »od« [»nie muszę« – E.P.] poza brakiem przymusu nie jest konieczny żaden inny warunek ją urzeczywistniający, zaś w przypadku podejścia aktywistycznego dla realizacji stanu wolności pozytywnej [»mogę« – E.P.] zakładamy konieczność przedsięwzięcia jakichś (poza brakiem przymusu) działań dodatkowych umożliwiających jego spełnienie” [Stoiński 2013, 317, 318].

Isaiah Berlin dodaje także, iż wolność jest tylko jedną z wielu wartości (mówi o pluralizmie wartości), a więc nie można jej wcielać bez ograniczeń. Nieograniczona wolność zagrażać może innym wartościom, które także powinny być przecież chronione. Należy też pamiętać o relacyjności wartości, o tym, że ich zakres się tworzy, że dane wartości i ich rozumienie nie zostaną z nami już na zawsze, a więc trzeba o nie dbać i zachować czujność – bowiem „wolność może zostać zastąpiona przez zniewolenie i autorytaryzm, a odpowiedzialność przez ślepe podporządkowanie” [Kilanowski 2023, 33, 50]. Warto tę myśl jeszcze uzupełnić i odwołać się do poglądów Józefa Tischnera, a mianowicie do jego przekonania, iż to „od każdego z nas zależy, czy będziemy się wyzwalać, czy wręcz przeciwnie – dążyć do zniewolenia” [Przybyło 2013, 122]. Ten ostatni wniosek można potraktować jako swoiste podsumowanie rozważań wstępnych i jednocześnie jako punkt wyjścia do dalszych refleksji.

Niniejszy artykuł nie stanowi próby zdefiniowania wolności ani też próby wszechstronnego przedstawienia jej różnych wizji i różnych sposobów interpretacji na przestrzeni wieków, zwłaszcza w kontekście myśli filozoficznej

⁶ Berlin zaznacza, że pojęcia wolności negatywnej i pozytywnej nie pochodzą od niego – trzeba tu uwzględnić Hegłowskie rozróżnienie na „wolność od” i „wolność do” [zob. Kopińska 2012, 123].

czy psychologicznej, gdyż jest to przedsięwzięcie bardzo złożone, a być może nawet niewykonalne. Celem artykułu jest zasygnalizowanie kwestii wieloznaczności terminu, w pewnym stopniu zwrócenie również uwagi na fakt historycznej zmienności rozumienia wolności, ale przede wszystkim przyjrzenie się ujęciu tematu wolności w wybranych utworach Wiktora Coja, przedstawiciela rosyjskiej poezji rockowej. Wydaje się, iż szczególne miejsce w jego twórczości zajmuje wolność wyboru, dlatego w części wstępnej artykułu zaprezentowałam różne perspektywy w myśleniu właśnie o tym zagadnieniu [zob. Pańkowska 2023, 123–147].

Wiktor Coj (1962–1990), jak już wspomniałam, to poeta, ale także aktor⁷ i muzyk, kompozytor, charyzmatyczny lider grupy Kino, prawdziwa legenda rosyjskiego świata rockowego, autor tekstów, które zyskały status kultowych, ponadczasowych i uniwersalnych⁸. Doskonałą egzemplifikacją będzie tu utwór *Zmian!*⁹ (*Перемен!*), który wszedł w skład albumu *Последний зепой* (*Ostatni bohater*, 1989). Można zaryzykować twierdzenie, iż jest to jedno z najpopularniejszych i najczęściej analizowanych dzieł autorstwa Coja. Piosenka ta stała się młodzieżowym, nieformalnym hymnem

⁷ Coj wystąpił m.in. w filmie Raszida Nugmanowa *Igła* (*Игла*, 1988) i zagrał w nim rolę muzyka Moro, „który próbuje wyrwać swoją znajomą z dawnych lat z rąk bezwzględnych dilerów narkotykowych” [Chosiński 2011, online]. W 1989 roku czytelnicy czasopisma „Radziecki Ekran” („Советский экран”) uznali go za najlepszego aktora roku [zob. Matysiak 2019, 88].

⁸ Przytoczę tu opinię twerskiego badacza rocka, historyka i teoretyka literatury Juri-ja Domańskiego, który podkreśla talent poetycki Coja, a także zwraca uwagę na „nieśmiertelność” jego poezji: „Фигура Цоя для отечественной литературы знаковая. Самое главное – это человек очень большого поэтического дарования. Наверное, если бы это был какой-то поэт-однодневка, то его бы забыли уже через несколько лет после смерти, как бывало со многими, кто при жизни был достаточно популярен. Цоя помнят и сейчас, им интересуется молодежь, он по-прежнему в тренде. (...) Наверное, любое молодое поколение будет и дальше находить в Цое что-то важное для себя, что-то вневременное, универсальное. Поэтические образы, которые создавал Цой, носят именно универсальный характер. (...) По большому счету Цой поет о вещах, которые важны для каждого, и если вдуматься в них, то можно понять, что это действительно большая, настоящая поэзия” [zob. Михайлов 2020, online].

⁹ Korzystam z przekładu tytułów autorstwa Anastazji z Mariupola (właśc. Anastasiia Pugachova), wokalistki, poetki, liderki zespołu NASTalgia, tłumaczki-freelancerki oraz twórczyni projektu *Coj po polsku*, w ramach którego w 2023 roku wspomniana polsko-ukraińska grupa NASTalgia nagrała album zawierający trzynaście piosenek Wiktora Coja [zob. Pugachova 2023, 225]. Pozostałe tytuły (druk prosty) – tłumaczenie własne (E.P.), w przypadku powtórzenia tytułu przywołuję również wersję oryginalną w języku rosyjskim.

pieriestrojki [zob. Matysiak 2019, 86–87], a później hymnem białoruskich antyrządowych protestów, które miały miejsce w latach 2020–2021. Jako hymn-manifest nawołujący do zmian społeczno-politycznych kompozycja ta nadal zachowuje aktualność, a w obecnej sytuacji geopolitycznej nabiera nawet szczególnego znaczenia. Jak stwierdza rosyjski dziennikarz i krytyk muzyczny Artiemij Troickij: „(...) to po prostu bardzo dobra piosenka, bardzo mocna, z konstrukcją hymnu. (...) mówi ona o przemianach, a przemiany to akurat to, co nijak nie może nastąpić, ani w Rosji, ani na Białorusi, a bardzo byśmy tego chcieli” [zob. Żuraw 2021, online].

Należy jednocześnie pamiętać, iż w zamyśle autora nie miał to być utwór o charakterze „rewolucyjnym”, lecz raczej wiersz z podtekstem filozoficznym, niosący uniwersalne przesłanie, bez nawiązań i odniesień do konkretnego okresu historycznego, do konkretnych wydarzeń, a więc traktujący o potrzebie zmian w życiu każdego/pojedynczego człowieka¹⁰, o potrzebie/konieczności samodoskonalenia, co, rzecz jasna, nie wyklucza możliwości przemian w szerszym/globalnym kontekście¹¹. Można się tu powołać na dość banalnie brzmiącą, aczkolwiek w sposób oczywisty prawdziwą zasadę, a mianowicie: „jeżeli ja zmienię się na lepsze, to w rezultacie świat w pewnym sensie również stanie się nieco lepszy, gdyż jestem przecież jego częścią” [zob. *Авторы „Звезды по имени солнце” посвящается: почему Виктор Цой жив?* 2023, online]. Jednak wyjście poza sferę komfortu pojmowaną jako bezpieczna przestrzeń wypełniona przyzwyczajeniami, nawykami, z jednej strony wiąże się z szeroko rozumianym rozwojem, z doświadczaniem nowych sytuacji, nowych relacji, także z podejmowaniem nowych wyzwań, z drugiej zaś – z niepewnością i strachem, dlatego też owa chęć zmian pozostaje często jedynie na poziomie deklaratywności, a zatem, jak zauważa Coj: czekamy na zmiany, potrzebujemy zmian, ale

¹⁰ Jak komentuje Joanna Stingray, amerykańska piosenkarka, kluczowa postać w popularyzacji radzieckiej i rosyjskiej muzyki rockowej i kultury na Zachodzie w latach 80. XX wieku: „(...) Виктор говорил мне, что не писал песню «Перемены!» как песню протеста. Перемены должны быть внутри тебя. Но, я думаю, если эта песня помогает людям протестовать и побеждать, то Цой был бы рад. Не тому, что люди вышли на протест, а тому, что люди поняли, что им действительно нужно” [zob. Киш 2022, online].

¹¹ Birmańska polityczka i opozycjonistka Aung San Suu Kyi uważa, że: „poczucie wolności wewnętrznej wzmacniać może dążenie do bardziej fundamentalnej wolności zewnętrznej, do zaprowadzenia praw człowieka i rządów prawa” [Aung San Suu Kyi 2012, 9].

jednocześnie boimy się cokolwiek zmieniać¹². Wszelkie ewolucje nie zachodzą samoistnie – wymagają aktywności i siły wewnętrznej [zob. Gancarz 2012, 100], odwagi wzięcia odpowiedzialności za dokonywane zmiany, gotowości ponoszenia konsekwencji własnych decyzji i działań, a więc konsekwencji wyboru czynnej/twórczej postawy i tu wracamy do nierozzerwalnego związku wolności / wolności wyboru z odpowiedzialnością: „nie ma wolności bez odpowiedzialności” [zob. Kilanowski 2023, 32], a odpowiedzialnym „może być tylko człowiek wolny, samostanowiący” [zob. Czerny 2016, 20]. Ów lęk przed zmianami połączyć więc można z lękiem jednostki przed autonomią – mówimy tu o ucieczce od wolności¹³, która w istocie jest też ucieczką od odpowiedzialności. Odrzucając wolność, rezygnujemy jednocześnie z odpowiedzialności w imię podporządkowania się „czemuś” / „czemuś większemu i ważniejszemu od nas samych”, co zdefiniuje nam nasze życie (to na przykład: kultura, instytucje, historyczna konieczność, niezmiennie prawdy). Wraz z owym podporządkowaniem znikają dylematy moralne, pojawia się zaś zadowolenie, ponieważ nie trzeba już być odpowiedzialnym za siebie [Kilanowski 2023, 33–34].

Refleksję nad dorobkiem artystycznym lidera zespołu Kino, a właściwie jedynie nad jego niewielkim wycinkiem, rozpocznę od krótkiej dygresji na temat specyfiki komunikatu rockowego i specyfiki rosyjskiego rocka.

Każdy utwór rockowy funkcjonuje w trzech warstwach: jako muzyka, tekst (element muzyczno-dźwiękowy, słowno-tekstowy) oraz prezentacja na koncercie (element sceniczno-wykonawczy). Specjaliści są zgodni co do tego, iż istotą przekazu rockowego „(...) jest jego złożona, wzajemnie oddziaływająca na siebie i uzupełniająca się postać” [Gancarz 2012, 17], aczkolwiek każda z trzech wymienionych płaszczyzn może być analizowana oddzielnie, dlatego też w przypadku tekstów piosenek autorstwa Coja

¹² Zob. „Перемен требуют наши сердца,
Перемен требуют наши глаза (...)
Мы ждем перемен! (...)
И вдруг нам становится страшно что-то менять” [Виктор Цой (Кино) – „Перемен!” – *текст песни online*].

¹³ Odwołuję się tu do poglądów Isaiaha Berlina, które z kolei wykazują zbieżność z argumentami przedstawionymi przez Ericha Fromma w dziele *Ucieczka od wolności* (1941). Niemiecki filozof (podobnie jak i oksfordzki myśliciel) zwraca uwagę na zjawisko podlegania „wszechwładnym siłom, które decydują za jednostkę” [zob. Obiedzińska 2016, 363].

skoncentruję się wyłącznie na warstwie słowno-semantycznej, traktując je jako wiersze (w związku z czym zamiennie używać będę terminów „wiersz” i „piosenka/kompozycja”)¹⁴. Należy dodać, że to kod słowno-tekstowy, a nie muzyczno-dźwiękowy, odgrywa rolę wyróżnika rosyjskiego rocka¹⁵, wyraźnie podkreśla się również znaczący wpływ literatury oraz tradycji bardowskiej na intertekstualny kształt i charakter rosyjskiej muzyki rockowej [Gancarz 2012, 17, 23, 24]. Badacze odnotowują także fakt, iż rosyjskie albumy rockowe uznać można za szczególną formę gatunkową, będącą niejako odpowiednikiem cyklu lirycznego, w którym spoiwem łączącym jest system powtarzających się motywów. Dotyczy to również płyt zespołu Kino [zob. Плеханова 2019, 194–203], a za przykład posłużyć może m.in. album *Группа крови* (*Группа крови*, 1988), na którym tematem przewodnim jest interesujący mnie problem wyboru [zob. Петрова 2019, 173], dlatego też utwory z tej właśnie płyty (choć nie tylko z tej) stanowią przedmiot analizy w niniejszym artykule.

Rock (w szerokim tego słowa znaczeniu) kojarzy się z buntem, sprzeciwem (społecznym, politycznym, pokoleniowym), z niezgodą na zastaną rzeczywistość i obowiązujące zasady. Takie nuty wewnętrznego protestu i dezaprobaty wybrzmiewają również w poezji Coja¹⁶, przybierając przy

¹⁴ Co ciekawe, sam autor nie uważał siebie za poetę i postulował kompleksowy ogląd/ odbiór swoich utworów, ale jednocześnie akcentował ogromną rolę elementu słownego: „Понимаете, поэты – это поэты... А я не поэт, я песни пишу. Сравнивать смысла нет. Я считаю, что мои тексты не могут существовать без потери в отрыве от музыки. Они рассчитаны на музыку, написаны вместе с музыкой” [Виктор Цой о своем творчестве 2024, online]. „Я считаю, что слова играют огромную роль. Очень часто бывает, что тексты доминируют над музыкой” [zob. Белова 2024, online].

¹⁵ Mówimy tu o rosyjskim rocku lat 1970–1990, rozumianym jako określona idea tego okresu, o nurcie nierozzerwalnie związanym z kontekstem społeczno-politycznym i kulturowym w ZSRR. „Kod muzyczno-dźwiękowy w rosyjskim rocku to element zapożyczony z kultury zachodniej, który utracił na rzecz kodu słowno-tekstowego przypisywane mu znaczenie prymarne” [Gancarz 2012, 38, 40].

¹⁶ Należy odnotować, że w tekstach Coja motyw buntu/sprzeciwu pozostaje w ścisłym związku z obrazem ognia, który symbolizuje siłę woli, siłę duchową człowieka – to właśnie od niej zależy, czy wytrwamy w tym buncie i zachowamy zdolność do przeciwstawiania się oraz nieulegania narzucanym wartościom [Щелгунова, Проваторова 2021, online]. Wniosek ten można poprzeć wersami z wiersza *Мама, мы все сошли с ума / Мама, мы все тяжело больны* (Mamo, wszyscy oszaleliśmy / Mamo, wszyscy jesteśmy ciężko chorzy – piosenka jest znana pod dwoma tytułami i została umieszczona na dwóch płytach: *Группа крови* i *Последний герой* / Ostatni bohater):

tym różne formy – z jednej strony mamy do czynienia z „głośnym wyrażaniem” niezadowolenia i potrzeby zmian, a nawet gotowości do działania, by uwolnić się z kajdan rzeczywistości/zniewolenia, z drugiej zaś są to jedynie konstatacje (czasami graniczące z uczuciem bezradności, bezsilności) o niemożności odnalezienia swojego miejsca w pozbawionym normalności, nieprzyjaznym, opresyjnym, odbierającym wolność świecie¹⁷. Można więc powiedzieć, że postawa podmiotu lirycznego (bohatera wierszy) bywa zmienna, a niekiedy wewnętrznie sprzeczna – bowiem momenty entuzjazmu ustępują miejsca stanom przygnębiającej, przytłaczającej beznadziejności oraz poczuciu braku wyjścia¹⁸. Na potwierdzenie wysuniętej tezy przytoczę fragmenty dwóch utworów: *Далее действовать будем мы* (*Дальше действовать будем мы*)¹⁹ i *Последний герой* / Ostatni bohater²⁰.

Мы хотим видеть дальше,
Чем окна дома напротив,
Мы хотим жить,
Мы живучи, как кошки.
И вот мы пришли заявить о своих правах: «Да!»
Слышишь шелест плащей – это мы.

Дальше действовать будем мы! (...)

„Разрежь мою грудь, посмотри мне внутрь,
Ты увидишь, там все горит огнем (...)
Если к дверям не подходят ключи –
Вышиби двери плечом (...)
Ты должен быть сильным (...)” [Виктор Цой (Кино) – „Мама, мы все сошли с ума” – текст песни, online].

¹⁷ Warto odwołać się także do utworu *Жизнь в стеклах* (Życie w witrynach), pochodzącego z albumu *Ночь* (Noc, 1986), w którym ujawnia się refleksja nad „sztucznością i bezdusznością” świata – na egzystencję w takiej przestrzeni, pozbawionej prawdziwych uczuć, skazany jest podmiot liryczny [Щелгунова, Проваторова 2021, online]:

„Я знаю, что здесь пройдет моя жизнь,
Жизнь в стеклах витрин” [Виктор Цой (Кино) – „Жизнь в стеклах” – текст песни, online].

¹⁸ Tę chwilę emocjonalnie postawę podmiotu lirycznego, jego niestałe nastroje, można rozpatrywać również w kontekście wyboru między aktywnością i działaniem a biernością i rezygnacją – do czego powrócę jeszcze w dalszej części artykułu.

¹⁹ Utwór wchodzi w skład albumu *Група крови*.

²⁰ Pierwsza wersja tej piosenki pojawiła się na płycie *Начальник Камчатки* (Naczelnik Kamczatki, 1984).

Нам уже стали тесны одежды,
 Сшитые вами для нас одежды
 И вот мы пришли сказать вам о том, что дальше...

Дальше действовать будем мы!

[Виктор Цой (Кино) – „Дальше действовать будем мы” – текст песни, online].

(...) Ночью так часто хочется пить,
 (...) Но вода здесь горька,
 Ты не можешь здесь спать,
 Ты не хочешь здесь жить.

Доброе утро, последний герой!
 Доброе утро тебе и таким, как ты (...)

Утром ты стремишься скорее уйти, (...)
 Ты уходишь туда, куда не хочешь идти (...)

[Виктор Цой (Кино) – „Последний герой” – текст песни, online].

Podmiot liryczny wierszy Coja, często utożsamiany z autorem, to właśnie „ostatni bohater”, samotny „buntownik”, stojący w opozycji do otaczającego go świata²¹ oraz odgórnie narzucanych reguł, norm, zachowań²². To outsider-nonkonformista, ale co najważniejsze, to człowiek żyjący w zgodzie z własnymi poglądami, podążający drogą harmonii ze swoim sumieniem, a owa „izolacja”, owo „pozostawanie na uboczu społeczeństwa” jest zaś ceną, którą trzeba zapłacić za „wypowiedzenie posłuszeństwa” systemowi tłumiącemu indywidualność, za pragnienie wolności – a być wolnym to móc decydować, działać zgodnie z własną wolą, swobodnie, bez

²¹ W pewnym sensie podmiot liryczny poezji Coja (rzucający wyzwanie światu i ustalonemu porządkowi) przypomina Demona, tytułowego bohatera poematu Michaiła Lermontowa (*Демон* (Демон), 1839), samotnego buntownika-indywidualistę, szukającego ocalenia w miłości. Dla „ja” lirycznego obecnego w twórczości Coja miłość również stanowi esencję życia [zob. Gancarz 2012, 118]. W utworze *Легенда* (Legenda), pochodzącym z albumu *Группа крови*, odnajdziemy bowiem następujące słowa: „(...) любовь стоит того, чтобы ждать” [Виктор Цой (Кино) – „Легенда” – текст песни, online].

²² O takiej „nieuległości” mogą świadczyć na przykład deklaracje zawarte w wierszu *Мы хотим танцевать* (Chcemy tańczyć, płyta *Ночь/Нос*):

„Мы будем делать всё, что мы захотим.

А сейчас, сейчас мы хотим танцевать!” [Виктор Цой (Кино) – „Мы хотим танцевать” – текст песни, online].

ograniczeń zewnętrznych (ale i wewnętrznych), to przede wszystkim móc żyć w zgodzie z własnymi ideałami [zob. Uhl 1991, 46]. Postulat „bycia sobą” i podążania własną drogą (by zachować autentyczność) pozostaje jednym z głównych elementów programu artystycznego lidera grupy Kino [zob. Плеханова 2019, 201]: „Все говорят, что надо кем-то становиться. А я хотел бы остаться собой”²³ [Виктор Цой (Кино) – „Бездельник-2” – текст песни, online].

Podmiot liryczny wierszy Coja to także „wybraniec” podejmujący się realizacji przeznaczonej mu misji, przy czym „w pełni świadomy nieuchronności swojego losu”, a zatem gotowy ponieść nawet śmierć w imię wyższych idei, w imię marzeń – bo przecież młodość „nie zna granic ani zakazów” [Gancarz 2012, 118, 119]. Wymienione cechy doskonale ilustruje fragment utworu *Gwiazda o imieniu Słońce*²⁴, wchodzącego w skład albumu o tym samym tytule (*Звезда по имени Солнце*, 1989):

И мы знаем, что так было всегда,
Что судьбою больше любим,
Кто живет по законам другим
И кому умирать молодым.
Он не помнит слово «да» и слово «нет», (...)
И способен дотянуться до звезд,
Не считая, что это сон,
И упасть, опаленным Звездой
По имени Солнце

[Виктор Цой (Кино) – „Звезда по имени Солнце” – текст песни, online].

Motyw przeznaczenia oraz determinacji i dążenia do wypełnienia określonej misji/powinności pojawia się również w kompozycji *Kukułka* (*Кукушка*, 1990), zamieszczonej na ostatniej studyjnej płycie zespołu Kino, wydanej już po śmierci jego wokalisty i nazywanej Czarnym albumem (*Черный альбом*).

²³ Piosenka znalazła się na albumie *45* (1982).

²⁴ Nasuwa się tu skojarzenie z mitem o Dedalu i Ikarze. Jak wiadomo, postawę Ikara można odczytać jako przejaw młodzieńczego entuzjazmu i odwagi, jako symbol ryzyka, ale ryzyka, które towarzyszy każdemu wielkiemu przedsięwzięciu, a także jako wyraz ludzkiego bohaterstwa (chodzi bowiem o przezwycięzenie lęku przed upadkiem) i dążenia człowieka do doskonałości, jako symbol sprzeciwu oraz nieograniczonych aspiracji ludzkich [zob. Ważbiński 1968, 106, 107, 109, 112].

Солнце моё – взгляни на меня,
Моя ладонь превратилась в кулак,
И если есть порох – дай огня.
Вот так...

[Виктор Цой (Кино) – „Кукушка” – текст песни, online].

Jak komentuje literaturoznawca Oleg Minnullin, który zresztą określa *Kukulkę* mianem swego testamentu artystycznego Coja, podmiot liryczny pragnie wolności (której brak jest wyraźnie odczuwalny)²⁵, pragnie żyć²⁶, choć jednocześnie podporządkowuje się temu, co zostało wpisane w jego los, temu, co nieuniknione. Co istotne, nie rozpatruje on śmierci jako aktu wyzwolenia²⁷. W tym kontekście zaciśnięcie dłoni w pięść nabiera wymiaru symbolicznego: staje się gestem oznaczającym głęboką, radykalną przemianę egzystencjalną, gestem gotowości do przyjęcia ciosu i podjęcia, być może, ostatniej bitwy – tak więc wysiłkiem woli otwarta dłoń przekształca się w formę dostosowaną do uderzenia, do walki. Podmiot liryczny jest skoncentrowany – „gotowy na przyjęcia ognia” [Миннуллин 2024, online].

Podmiot liryczny wierszy Coja to „człowiek nocy” („ночной человек”)²⁸, ale nie złowieszczonego mroku ani złowrogiej ciemności – bowiem to „nocny kontemplator”²⁹, który kieruje się ku niebiańskiemu światłu gwiazd,

²⁵ „Где же ты теперь, воля вольная? (...) Хорошо с тобой, да плохо без тебя (...)” [Виктор Цой (Кино) – „Кукушка” – текст песни, online].

²⁶ „Песен, ещё не написанных, сколько?

Скажи, кукушка, пропой” [Виктор Цой (Кино) – „Кукушка” – текст песни, online].

²⁷ Jak wyjaśnia Dariusz Gancarz: „Z tego powodu odbiorca nie znajdzie u Coja motywów samobójstwa (...), a finał życia w jego twórczości związany jest z nieszczęśliwym wypadkiem, katastrofą, wojną” [Gancarz 2012, 121].

²⁸ „Я – ночь” – to wers z utworu *Дождь для нас* (Deszcz dla nas) – z płyty 46 (1983) i albumu *Начальник Камчатки*/Naczelnik Kamczatki [zob. Виктор Цой (Кино) – „Дождь для нас” – текст песни, online].

²⁹ To także „nocny romantyk”, który wyraża swój indywidualizm poprzez wyeksponowanie wyboru własnej drogi życiowej, na co wskazują słowa wiersza *Прогулка романтика* (Spacer romantyka) z płyty *Начальник Камчатки*/Naczelnik Kamczatki:

„Я смотрю в ночь,
Я вижу, что ночь темна,
Но это не станет помехой

Прогулке романтика” [Виктор Цой (Кино) – „Прогулка романтика” – текст песни, online].

a więc ku prawdzie i nadziei. Można zaryzykować twierdzenie, iż noc postrzegana jest przez niego jako mistyczna, tajemnicza „czasoprzestrzeń” ukojenia, niezależności i wyjątkowych doznań, jako „czasoprzestrzeń” do medytacji – a „zanurzenie” w niej pozwala na przeprowadzenie swego rytuału samoidentyfikacji i autorefleksji [zob. Иванова 2013, 134–141].

Podsumowując powyższe spostrzeżenia, należy stwierdzić, iż niezależność, indywidualizm, ponadprzeciętność, ale także samotność i poczucie odosobnienia, to nieodłączne atrybuty podmiotu lirycznego wiersza Coja³⁰ [zob. Gancarz 2012, 89, 90].

Poezję autora *Zmian!* cechuje lakoniczność i oszczędność słowa, a jednocześnie wieloznaczność oraz bogata symbolika³¹. Nawet pobieżna lektura jego tekstów pozwala dostrzec powtarzające się, wiodące motywy-symboli, takie jak noc, gwiazda, słońce, deszcz, dom, droga, uciezka, bezsens istnienia, samotność, przeznaczenie, fatum, smutek, śmierć. W kontekście podjętych w artykule rozważań na temat wolności i wolności wyboru na szczególne wyróżnienie zasługuje motyw wojny/walki, którą poeta traktuje jako „nieuchronny i nieusuwalny składnik rzeczywistości”, a mowa tu o odwiecznej walce dobra ze złem, światła z ciemnością, ducha z materią [Szelaąg 2013, 154], ale również o wewnętrznej walce z samym sobą, walce o wolność autentycznego wyrażania siebie i samookreślenia³² – gdyż, jak przekonuje podmiot liryczny wiersza *Стань птицей* (Zostań ptakiem, 1984), nie ma

³⁰ Inspiracja (może nawet fascynacja) światem epoki romantyzmu jest tu wyraźnie zauważalna: „Bohater romantyczny odczuwa swoją odrębność, jest wierny uznanej przez siebie hierarchii wartości i ma świadomość własnej ponadprzeciętności. Nie znajduje swojego miejsca w tłumie, wręcz przeciwnie – ucieka w odosobnienie”. Do charakterystycznych rysów bohatera romantycznego należy jeszcze zaliczyć „szlachetne męstwo w walce ze złem oraz mroczną fatalność” [Sielewońko 2015, 215, 216].

³¹ Jak konstatuje Anastasiia Pugachova: „Moc tekstów Wiktora Coja, moim zdaniem, opiera się na bardzo prostych, wręcz schematycznych obrazach codziennych zjawisk, zbudowanych za pomocą prostych, codziennych słów, które rodzą emocjonalnie zabarwione skojarzenia. (...) Do tego dochodzą częste kontrasty, przeciwstawienia potęgujące napięcie” [Pugachova 2023, 226].

³² Joanna Stingray tłumaczy: „»Цой говорил мне, что его песни про войну, которая внутри каждого из нас«. Виктор считал, что душа человека заключена в клетку. Он хотел с помощью своей музыки разломать её, выпустить душу на волю. Рок-музыка – это про реальную жизнь. Про борьбу с самим собой за свободу” [zob. Киш 2022, online].

straszniejszego więzienia niż to, które istnieje w naszym umyśle³³. Warto tę myśl uzupełnić jeszcze o następującą uwagę: „Akt wolny może się bowiem realizować nawet wtedy, gdy brak warunków zewnętrznych, gdy np. istnieje przymus fizyczny lub zewnętrzna niewola. Istotnym dla wolności jest brak przymusu wewnętrznego i zniewolenia wnętrza. To jest istotny warunek realizowania się wolności” [Forycki 2000, 418].

Jak zauważa Joanna Trzópek, odwołując się do egzystencjalnego ujęcia wolności (m.in. do poglądów niemieckiego psychiatry i filozofa Carla Jaspersa): „Osoba wolna nie przyjmuje »tego, co dane« (...) z biernością czy rezygnacją, ale raczej »bierze na siebie« jako własne. Owo »branie na siebie« jest działaniem aktywnym, związanym z odpowiedzialnością za to, co uczyni się z tym, co zostało »dane«. Można tu dodać, że jest to wolność poprzez „wymaganie od samego siebie”, a z kolei w tym wymaganiu zawarte jest „domaganie się siebie”, czyli możliwość bycia sobą [Trzópek 2008, 68]. To „wymaganie od samego siebie” nierozzerwalnie łączy się z dokonywaniem wyborów, z uznaniem „jakiegoś sensu, który mógłby określać nasze sądy, decyzje, dążenia oraz ustalać hierarchie wartości, które będziemy realizować” [Zuziak 2013, 46]. Erich Fromm zwraca zaś uwagę na fakt, iż wolność jest zjawiskiem stopniowalnym i konkretnym, a w związku z tym „(...) nie można pytać, czy wolność istnieje, ale raczej na ile dany człowiek w konkretnej sytuacji i danym momencie swojego życia jest zdolny do dokonywania autentycznych wyborów (...) – na ile zaś wolność taką utracił” [Trzópek 2008, 70]. Jak już podkreślałam, owa wolność / zdolność wyboru pozostaje w centrum zainteresowań Wiktora Coja. Odwołam się tu jeszcze do spostrzeżeń psychologa Kazimierza Obuchowskiego, który stwierdza, że człowiek ma dwie drogi do wyboru, a mianowicie: może być aktywnym uczestnikiem lub może ulec zmianie, może być twórcą lub narzędziem [Prusiński 2015, 41]. Innymi słowy, człowiek może po prostu tkwić w tym, co zostało mu dane lub może odnaleźć wewnętrzną motywację i zorganizować się do działania/walki – ta kwestia wyboru między pasywnością a aktywnością, rozumianą m.in. jako jednocześnie „wymaganie od samego siebie i domaganie się siebie”, wyraźnie wybrzmiewa w utworach lidera

³³ Zob. „Помни, что нет тюрьмы страшнее, чем в голове” [Виктор Цой (Кино) – „Стань птицей” – текст песни, online]. Utwór *Стань птицей* / Zostań ptakiem wszedł w skład albumu *46* (chodzi o jego reedycję z 1996 roku).

zespołu Kino³⁴. Tezę tę doskonale zilustrują następujące cytaty pochodzące z dwóch tekstów autorstwa Coja³⁵ – wspomnianych już wierszy *Легенда*/ *Legenda* i *Кукілка*: „А кто будет петь, если все будут спать?” [*Виктор Цой (Кино) – „Легенда” – текст песни*, online], „Камнем лежать или гореть звездой?” [*Виктор Цой (Кино) – „Кукушка” – текст песни*, online]. Podmiot liryczny (a w szerszym ujęciu – każdy człowiek) staje więc przed wyborem: może milcząco trwać i zatracić się w bezczynności, ale może też stać się „gwiazdą-drogowskazem” dla innych – poprzez swoje czyny, zachowanie, twórczość może inspirować ich do aktywności i sprawczości [zob. Мишина, Федюнина 2023, 77–78].

Interesującą realizację motywu wyboru odnajdziemy również w utworze *В наших очках (В наших глазах)*, zamieszczonym na płycie *Група крови*. Wydaje się, iż refleksja nad tym wierszem stanowić będzie także właściwą klamrę spinającą wszystkie rozważania zawarte w niniejszym artykule.

W strofach przedstawiony został wrogi, nieprzyjazny świat³⁶, w którym nawet dom nie zapewnia schronienia ani poczucia bezpieczeństwa; świat, w którym podmiot liryczny nie jest w stanie odnaleźć tego, czego naprawdę potrzebuje/szuka: wody („pokarmu dla ducha”) i światła (nadziei na zmiany):

³⁴ W kręgu zainteresowań Coja pozostaje także wybór między wartościami duchowymi a dobrami materialnymi, o czym świadczy wers z utworu *Песенка без слов (Песня без слов)* z albumu *Гвизда о імені Стоїце*: „Если есть тело – должен быть дух” [*Виктор Цой (Кино) – „Песня без слов” – текст песни*, online]. Podmiot liryczny jego wierszy zdaje się zdecydowanie podążać w stronę bogactwa duchowego: „Стань птицей, не думай о хлебе” [*Виктор Цой (Кино) – „Стань птицей” – текст песни*, online].

³⁵ Dylemat „działać czy nie działać” można również dostrzec w kompozycji *Спокойная ночь (Спокойная ночь)* z płyty *Група крови*:

„Я ждал это время, и вот это время пришло,
Те, кто молчал, перестали молчать.
Те, кому нечего ждать, садятся в седло,
Их не догнать, уже не догнать
А тем, кто ложится спать, спокойного сна (...)” [*Виктор Цой (Кино) – „Спокойная ночь” – текст песни*, online].

³⁶ Podobne ujęcie „obcości” świata występuje w utworze *Пачка сигарет* (Paczka papierosów) z albumu *Гвизда о імені Стоїце*:

„Я сижу и смотрю в чужое небо из чужого окна
И не вижу ни одной знакомой звезды” [*Виктор Цой (Кино) – „Пачка сигарет” – текст песни*, online].

(...) Мы ждали лета, пришла зима,
Мы заходили в дома,
Но в домах шёл снег. (...)
Мы хотели пить – не было воды,
Мы хотели света – не было звезды (...)

[Виктор Цой (Кино) – „В наших глазах” – текст песни, online].

Natomiast w refrenie pojawia się możliwość dokonania wyboru i zmiany, ale pokonać trzeba nie tylko wrogość otaczającego świata, lecz także przede wszystkim przełamać należy własną niemoc, inercję, bierność. Podmiot liryczny zwraca się do szerokiego audytorium, można nawet zaryzykować twierdzenie, że przemawia do wszystkich ludzi, wybierając przy tym formę „Ty”³⁷. Możesz zatem nadal pozostać za zamkniętymi drzwiami, otoczony mrokiem, pogrążony w szarości i absurdzie codzienności, możesz je jednak otworzyć i skierować się ku światłu, harmonii, wolności [zob. Петрова 2019, 168–174]:

В наших глазах крики «Вперёд»,
В наших глазах окрики «Стой»,
В наших глазах рождение дня
И смерть огня.
В наших глазах звёздная ночь,
В наших глазах потерянный рай,
В наших глазах закрытая дверь,
Что тебе нужно – выбирай

[Виктор Цой (Кино) – „В наших глазах” – текст песни, online].

Otwartym pozostaje zaś pytanie, ilu z nas zdobędzie się na odwagę, by podążać właśnie taką ścieżką ku autentyczności i niezależności w wyrażaniu siebie; ścieżką, którą wybrał sam Coj³⁸: „Кто пойдёт по следу одинокому?” [Виктор Цой (Кино) – „Кукушка” – текст песни, online].

„Gwiazda o imieniu Wiktor Coj” zgasła nagle, niespodziewanie, zdecydowanie za wcześnie, ale jak konstatuje literaturoznawca, poeta, prozaik

³⁷ Należy dodać, że w analizowanym wierszu adresat to obraz zbiorowy, łączący cechy podmiotu lirycznego oraz słuchacza – odbiorcy komunikatu [Петрова 2019, 168].

³⁸ Jak dowodzą badacze życia i twórczości lidera zespołu Kino: „było w nim [Coju – E.P.] bohaterstwo, ale bohaterstwo całkowicie naturalne” [zob. Гамали, Каневская 2015, 109].

Jewgienij Stiepanow: Coj – głos ducha – zawsze stał po stronie Nieba, skąd, jak się zdaje, przyszedł i dokąd pragnął wrócić [Степанов, online].

Autor *Zmian!* zakończył swoją ziemską wędrówkę w wieku dwudziestu ośmiu lat, ginąc w wypadku samochodowym, przy czym zarówno sama katastrofa (rozpowszechniane były wersje i o samobójstwie, i o zabójstwie rosyjskiego rockmana), jak i całe życie osobiste poety-muzyka, „otacza gęsta sieć mitów” [Gancarz 2012, 114–115]. Wokalista grupy Kino dołączył więc do tzw. „Klubu 27”, czyli do grona takich artystów, jak Jimi Hendrix, Janis Joplin, Jim Morrison, Kurt Cobain czy Amy Winehouse, którzy odeszli przedwcześnie, a ich śmierć wiąże się z tajemnicą i niewyjaśnionymi okolicznościami [zob. Zalewska 2020, 23].

Wiktor Coj pozostał postacią zagadkową, „wciąż żywą”. Swoją postawą artystyczną, szczerością, twórczością wywarł on ogromny wpływ nie tylko na pokolenie swoich rówieśników, lecz także stał się inspiracją dla kolejnych generacji, o czym świadczy nieustające zainteresowanie jego dorobkiem ze strony „zwykłych” odbiorców, ale i profesjonalnych badaczy.

Podsumowując dokonany w niniejszym artykule przegląd jedynie fragmentu twórczości Wiktora Coja, można pokusić się o tezę, iż podmiot liryczny jego wierszy (ale i sam poeta) stanowi symbol wolności. Odwołując się do poglądów Isaiaha Berlina, chodzi tu o wolność pozytywną, której sens oddają następujące słowa: „mogę coś zmienić i dokonuję zmian, ale przede wszystkim dlatego, że chcę, a nie jedynie dlatego, iż mi nie zabroniono tego robić”. Myśl tę warto jeszcze uzupełnić o spostrzeżenia filozofa i religioznawcy Tadeusza Gadacza: „Jestem wolny, o ile moje działanie bierze początek we mnie, o ile jest moim własnym działaniem. Jestem wolny w mierze, w jakiej ja to działanie określam” [Gadacz 2001, online].

Podmiot liryczny wierszy Coja jawi się jako „głos sprzeciwu” „domagający się” prawa człowieka do autoekspresji i zachowania własnej indywidualności, jako jednostka, która kieruje się ku rozświetlającemu „mrok codzienności” światłu niebiańskiemu, niepozwalającemu jej zboczyć z obranej drogi prowadzącej do wolności autentycznego istnienia.

Literatura

- Aung San Suu Kyi, 2012, *Wykłady o wolności i oporze*, tłum. S. Kowalski, „Wolność i Solidarność”, nr 3, s. 6–15.
- Avtoru „Zvezdy po imeni solnce” posvâšaetsâ: počemu Viktor Coj živ?, 2023. [Авторы „Звезды по имени солнце” посвящаются: почему Виктор Цой жив?, 2023], <https://tvernews.ru/news/300526> [8.05.2025].
- Bednarska M., 2020, *Wolność człowieka w komunikacji medialnej*, Kraków.
- Belova Z., 2024, „Â soveršenno monolitnyj”: čto govoril Viktor Coj o sebe, rok-muzyke i peremenah. [Белова З., 2024, „Я совершенно монолитный”: что говорил Виктор Цой о себе, рок-музыке и переменah], <https://www.metrone.ru/novosti/russia/reviews/podborka-intervyu-s-viktorom-coem-raznyh-let-2093265> [9.05.2025].
- Biegalska A., 2013, *Zrozumieć wolność. Rozum czy namiętności?*, „Filozofia Chrześcijańska”, t. 10, s. 103–112.
- Błaszczuk M., 2019, *Człowiek według Jeana-Paula Sartre’a*, „Przegląd Filozoficzny. Nowa Seria”, nr 2(110), s. 39–52.
- Błaszczuk M., 2021, *Problem relacji międzypodmiotowych w egzystencjalizmie*, [w:] *Solidarność: człowiek w sieci zależności społecznych*, red. J. Jagiełło, K. Tytko, Kraków, s. 33–53.
- Chosiński S., 2011, *East Side Story: Wiktor Coj nigdy nie umarł! [Raszid Nugmanow „Igla. Remix” – recenzja]*, „Esensja”, <https://esensja.pl/film/recenzje/tekst.html?id=12497> [10.05.2025].
- Citkowska-Kimla A., 2021, *Wizje wolności na przestrzeni dziejów. „Wolność człowieka i jej granice. Antologia pojęcia w doktrynach polityczno-prawnych”, pod red. O. Góreckiego, t. 1–3, Łódź 2019*, „Studia Środkowoeuropejskie i Bałkanistyczne”, t. 30, s. 297–304.
- Czerny A., 2016, *Wolność i odpowiedzialność jako możliwość posiadania siebie*, „Pedagogia Ojcostwa: katolicki przegląd społeczno-pedagogiczny”, nr 1, s. 14–21.
- Dymarski Z., 2018, *Wewnętrzna przestrzeń wolności a sprawa człowieka w ujęciu Józefa Tischnera*, „Paedagogia Christiana”, t. 41, nr 1, s. 81–96.
- Forycki R., 2000, *O większą dokładność w posługiwaniu się terminem „wolność”*, „Studia Warmińskie”, t. 37, cz. 2, s. 413–423.
- Gadacz T., 2001, *Wolność i odpowiedzialność czyli o „posiadaniu wolności” i „byciu wolnym”*, <https://p-ntzp.com/files/09gadacz-p.pdf> [23.04.2025].

- Gamali O., Kanevskaa O., 2015, *Sposoby avtorskoj samoprezentacii v russkoj rok-poëzii*, „Acta Neophilologica”, t. 2, nr XVII, s. 105–112. [Гамали О., Каневская О., 2015, *Способы авторской самопрезентации в русской рок-поэзии*, „Acta Neophilologica”, т. 2, № XVII, с. 105–112.]
- Gancarz D., 2012, *Rosyjska poezja rockowa*, Kraków.
- Grün A., 2024, *Duchowa wolność*, przeł. K. Zimmerer, Kraków.
- Ivanova E.I., 2013, *Koncept „noč” v strukturze âzykovoj ličnosti Viktora Coâ*, „Russkaa rok-poëziâ: tekst i kontekst”, вып. 14, s. 134–141. [Иванова Е.И., 2013, *Концепт „ночь” в структуре языковой личности Виктора Цоя*, „Русская рок-поэзия: текст и контекст”, вып. 14, с. 134–141.]
- Kilanowski M., 2023, *Wolność i odpowiedzialność czy wolność jako odpowiedzialność?*, „Prawo i Więzy”, nr 2(45), s. 31–51.
- Kiš A., 2022, „*Poslednij geroj*” Viktor Coj. [Киш А., 2022, „*Последний герой*” Виктор Цой], https://spb.octagon.media/istorii/_poslednij_geroj_viktor_coj.html [8.05.2025].
- Kofta M., 1983, *Wolność wyboru*, [w:] *Człowiek jako podmiot życia społecznego*, red. X. Gliszczynska, Wrocław, s. 103–129.
- Kopińska V., 2012, *Pojęcie wolności i jego teoretyczne konotacje*, „Kultura – Społeczeństwo – Edukacja”, nr 1, s. 121–139.
- Matysiak J., 2019, *Wiktor Coj – życie i twórczość jednego z czołowych przedstawicieli radzieckiej kontrkultury muzycznej*, „Forum Wschodnie. Rocznik Interdyscyplinarny”, nr 7, s. 79–91.
- Mihajlov E., 2020, „*Kto ostaetsâ za dver’û, kogda on uhodit?*”: Coj s točki zreniâ religii, feminizma i poëzii, „Afiša Daily”. [Михайлов Е., 2020, „*Кто остается за дверью, когда он уходит?*”: Цой с точки зрения религии, феминизма и поэзии, „Афиша Daily”], <https://daily.afisha.ru/culture/16622-kto-ostaetsya-za-dveryu-kogda-on-uhodit-coy-c-tochki-zreniya-religii-feminizma-i-poezii> [8.05.2025].
- Minnullin O., 2024, *Put’ i mif Viktora Coâ v glavnyh pesnâh s kommentariâmi*, „Prosodia”. [Миннуллин О., 2024, *Путь и миф Виктора Цоя в главных песнях с комментариями*, „Prosodia”], <https://prosodia.ru/catalog/shtudii/put-i-mif-viktora-tsoya-v-glavnykh-pesnyakh-s-kommentariyami> [17.05.2025].
- Mišina G.V., Fedûnina S.Û., 2023, *Immanentnyj analiz liričeskogo teksta (na primere stihotvoreniâ V. Coâ „Kukuška”)*, „Mir nauki i mysli. The World of Science and Ideas”, nr 3, s. 5–78. [Мишина Г.В., Федюнина С.Ю., 2023, *Имманентный анализ лирического текста (на примере стихотворения В. Цоя „Кукушка”)*, „Мир науки и мысли. The World of Science and Ideas”, № 3, с. 75–78.]

- Mudyń K., 2004, *O konstruktywnych i destruktywnych sposobach rozumienia wolności oraz osobistej odpowiedzialności*, [w:] *Przemoc i marginalizacja. Patologie społecznego dyskursu*, red. P. Piotrowski, Warszawa, s. 15–36, <https://www.uj.edu.pl/documents/1749407/3686524d-4dd0-42d6-836d-f78261639e15> [17.04.2025].
- Mysona Byrska J., 2008, *Wstęp*, [w:] *Wolność i władza w życiu publicznym*, red. J. Mysona Byrska, W. Zuziak, Kraków, s. 5–7.
- Obiedzińska E., 2016, *Koncepcja Ericha Fromma jako wzór prawnej ochrony wolności*, „Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego”, nr 2, s. 357–390.
- Pańkowska E., 2023, *Kategoriâ svobody i formy ee voplošeniâ v tvorčestve poëta-muzykanta Viktora Coâ (na materiale izbrannyh proizvedenij)*, „Białorutenistyka Białostocka”, t. 15, s. 123–147. [Pańkowska E., 2023, *Категория свободы и формы ее воплощения в творчестве поэта-музыканта Виктора Цоя (на материале избранных произведений)*, „Białorutenistyka Białostocka”, t. 15, s. 123–147.]
- Petrova S.A., 2019, *Ontologičeskââ dvojstvennost' v rok-poëzii Viktora Coâ (na materiale pesni „V naših glazah”)*, „Naučnyj dialog”, nr 8, s. 166–177. [Петрова С.А., 2019, *Онтологическая двойственность в рок-поэзии Виктора Цоя (на материале песни „В наших глазах”)*, „Научный диалог”, № 8, s. 166–177.]
- Plehanova N.Ů., 2019, *Sub'ektno-ob'ektnye otnošeniâ v rok-poëzii Viktora Coâ: problema liričeskogo geroâ*, „Russkââ rok-poëziâ: tekst i kontekst”, nr 19, s. 194–203. [Плеханова Н.Ю., 2019, *Субъектно-объектные отношения в рок-поэзии Виктора Цоя: проблема лирического героя*, „Русская рок-поэзия: текст и контекст”, № 19, s. 194–203.]
- Polanowska-Sygulska B., 2019, *Doktryna wolności Isaiaha Berlina*, [w:] *Wolność człowieka i jej granice. Antologia pojęcia w doktrynach polityczno-prawnych. Od Nietzschego do współczesności*, red. O. Górecki, t. 3, Łódź, s. 217–243.
- Prusiński T., 2015, *Psychologiczne rozumienia wolności. Przegląd prób konceptualizacyjnych*, „Psychologia Wychowawcza”, nr 7, s. 24–44.
- Przybyło S., 2013, *Wolność pozytywna i negatywna w myśli ks. Józefa Tischnera jako krytyczne ujęcie stanowiska Isaiaha Berlina*, „Polityka i Społeczeństwo”, nr 4(11), s. 117–128.
- Pugachova A., 2023, *Refleksje nad tłumaczeniami tekstów dla projektu muzycznego opartego na polskojęzycznych coverach piosenek Wiktora Coja*, „Rocznik Przekładoznawczy”, nr 18, s. 225–230.
- Sartre J.-P., 1965, *Wolność Kartezjańska*, tłum. I. Tarłowska, [w:] *Filozofia i socjologia XX wieku*, red. B. Baczek, cz. 2, Warszawa, s. 309–330.

- Šelgunova Â.V., Provatorova O.N., 2021, *Filosofskaâ rok-poëziâ V. Coâ*, „Âzyk. Kul'tura. Mediakommunikaciâ”, t. 1, nr 2. [Шелгунова Я.В., Проваторова О.Н., 2021, *Философская рок-поэзия В. Цоя*, „Язык. Культура. Медиакommуникация”, т. 1, № 2], <https://lcmjournal.susu.ru/index.php/lcm/article/view/66/100> [15.05.2025].
- Sielewońko M., 2015, *Model bohatera romantycznego w wybranych utworach Juliusza Słowackiego („Arab”, „Balladyna”, „Lambro”, „Mazepa”)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska, sectio FF – Philologia”, t. 33, s. 215–228.
- Stepanov E., *Viktor Coj. Stan' pticej*. [Степанов Е., Виктор Цой. Стань птицей], <https://reading-hall.ru/publication.php?id=26488> [11.05.2025].
- Stoiński A., 2013, *Wolność „od” i „do” – relacje wzajemne*, „Humanistyka i Przyrodoznawstwo”, nr 19, s. 315–328.
- Szeląg T., 2013, *Temat wojny w rosyjskiej piosence popularnej XX i XXI wieku*, [w:] *Rosyjskie siły zbrojne. Aspekty wewnętrzne i kontekst polski*, red. A. Jach, Kraków, s. 143–167.
- Szydłowska W., 1989, *Co to jest egzystencjalizm?*, „Studia Filozoficzne”, nr 3(280), s. 107–120.
- Trzópek J., 2008, *Wolność egzystencjalna a psychologiczne rozumienia wolności. Czy psychologii jako nauce dostępne są kategorie egzystencjalnej filozofii?*, „Analiza i Egzystencja”, nr 8, s. 65–83.
- Uhl I., 1991, „Podmiotowość” i „wolność” w refleksji socjologicznej, „Studia Socjologiczne”, nr 1–2, s. 41–50.
- Viktor Coj (Kino) – „Bezdel'nik-2” – tekst pesni*. [Виктор Цой (Кино) – „Бездельник-2” – текст песни], <https://reproduktor.net/kino/bezdelnik-2> [9.05.2025].
- Viktor Coj (Kino) – „Dal'she dejstvovat' budem my” – tekst pesni*. [Виктор Цой (Кино) – „Дальше действовать будем мы” – текст песни], <https://reproduktor.net/kino/dalshe-dejstvovat-budem-my> [9.05.2025].
- Viktor Coj (Kino) – „Dožd' dlâ nas” – tekst pesni*. [Виктор Цой (Кино) – „Дождь для нас” – текст песни], <https://reproduktor.net/kino/dozhd-dlya-nas> [9.05.2025].
- Viktor Coj (Kino) – „Kukuška” – tekst pesni*. [Виктор Цой (Кино) – „Кукушка” – текст песни], <https://reproduktor.net/kino/kukushka> [17.05.2025].
- Viktor Coj (Kino) – „Legenda” – tekst pesni*. [Виктор Цой (Кино) – „Легенда” – текст песни], <https://reproduktor.net/kino/legenda> [11.05.2025].
- Viktor Coj (Kino) – „Mama, my vse sošli s uma” – tekst pesni*. [Виктор Цой (Кино) – „Мама, мы все сошли с ума” – текст песни], <https://reproduktor.net/kino/mama-my-vse-soshli-s-uma> [15.05.2025].

- Viktor Coj (Kino) – „My hotim tancevat” – tekst pesni.* [Виктор Цой (Кино) – „Мы хотим танцевать” – текст песни], <https://reproduktor.net/kino/my-xotim-tancevat> [15.05.2025].
- Viktor Coj (Kino) – „Pačka sigaret” – tekst pesni.* [Виктор Цой (Кино) – „Пачка сигарет” – текст песни], <https://reproduktor.net/kino/pachka-sigaret> [17.05.2025].
- Viktor Coj (Kino) – „Peremen!” – tekst pesni.* [Виктор Цой (Кино) – „Перемен!” – текст песни], <https://reproduktor.net/kino/peremen> [15.05.2025].
- Viktor Coj (Kino) – „Pesnâ bez slov” – tekst pesni.* [Виктор Цой (Кино) – „Песня без слов” – текст песни], <https://reproduktor.net/kino/pesnya-bez-slov> [17.05.2025].
- Viktor Coj (Kino) – „Poslednij geroj” – tekst pesni.* [Виктор Цой (Кино) – „Последний герой” – текст песни], <https://reproduktor.net/kino/pesnja-poslednij-geroj> [9.05.2025].
- Viktor Coj (Kino) – „Progulka romantika” – tekst pesni.* [Виктор Цой (Кино) – „Прогулка романтика” – текст песни], <https://reproduktor.net/kino/progulka-romantika> [12.05.2025].
- Viktor Coj (Kino) – „Spokojnâ noč” – tekst pesni.* [Виктор Цой (Кино) – „Спокойная ночь” – текст песни], <https://reproduktor.net/kino/spokojnaya-noch> [17.05.2025].
- Viktor Coj (Kino) – „Stan’ pticej” – tekst pesni.* [Виктор Цой (Кино) – „Стань птицей” – текст песни], <https://lyric-text.ru/viktor-tsoy/stan-ptitsey.html> [15.05.2025].
- Viktor Coj (Kino) – „V naših glazah” – tekst pesni.* [Виктор Цой (Кино) – „В наших глазах” – текст песни], <https://reproduktor.net/kino/v-nashix-glazah> [15.05.2025].
- Viktor Coj (Kino) – „Žizn’ v steklah” – tekst pesni.* [Виктор Цой (Кино) – „Жизнь в стеклах” – текст песни], <https://reproduktor.net/kino/zhizn-v-steklah> [15.05.2025].
- Viktor Coj (Kino) – „Zvezda po imeni Solnce” – tekst pesni.* [Виктор Цой (Кино) – „Звезда по имени Солнце” – текст песни], <https://reproduktor.net/kino/pesnja-zvezda-po-imeni-solnce> [9.05.2025].
- Viktor Coj o svoem tvorčestve*, 2024. [Виктор Цой о своем творчестве, 2024], <https://www.nashe.ru/news/viktor-tsoy-o-svoem-tvorchestve> [8.05.2025].
- Warchał A., 2006, *Wolność – wewnętrzne zjawisko świadomości (perspektywa fenomenologiczna)*, „Civitas Hominibus. Rocznik Filozoficzno-Społeczny”, t. 1, s. 33–62.

- Ważbiński Z., 1968, *Dedal i Ikar – dwa humanistyczne ideały moralne*, „Etyka”, nr 3, s. 97–114.
- Wieczorek K., 2019, *Wolność – przywilej czy powinność?*, [w:] *Uwarunkowania wolności – refleksje w setną rocznicę odzyskania niepodległości. Artykuły opracowane na podstawie referatów wygłoszonych na sesji „Dwugłos Nauki” w Poznaniu 29 listopada 2018 roku*, Poznań, s. 47–61.
- Zalewska A., 2020, *Legenda nie umiera. Społeczna recepcja postaci Wiktora Coja w kontekście współczesnego mitu bohatera*, [w:] *Popkultura. Teksty – Praktyki – Interpretacje*, red. Sz. Przekłasa, Siemianowice Śląskie, s. 13–32.
- Zaręba A., 2015, *Wolność i egzystencja w filozofii Jean-Paul Sartre’a*, „Edukacja Filozoficzna. Rekonstrukcje. Interpretacje. Przeglądy”, t. 60, s. 149–162.
- Zuziak W., 2013, *Człowiek i jego wolności*, „Logos i Ethos”, t. 34, nr 1, s. 45–64.
- Żuraw M., 2021, „*Chcemy zmian*” czyli... jak kultowa piosenka grupy Kino stała się hymnem protestu, <https://niezalezna.pl/lifestyle/chcemy-zmian-czyli-jak-kultowa-piosenka-grupy-kino-stala-sie-hymnem-protestu/406999> [17.05.2025].

REFLECTIONS ON FREEDOM. MAN FACING A CHOICE –
BETWEEN DARKNESS AND LIGHT/PASSIVITY AND ACTIVITY
(A “GUIDE” TO THE POETRY OF VIKTOR TSOI)

ABSTRACT

Keywords: freedom, choice / freedom of choice, rock / rock poetry, activity/passivity, light

The purpose of this article is to inform about the issue of the ambiguity of the concept of “freedom”, also to draw attention to the fact of the historical variability of the understanding of freedom, but, in the first place, to look at the treatment of the theme of freedom in the selected works by Viktor Tsoi, a prominent representative of the Russian rock poetry.

Viktor Tsoi (1962–1990) was a poet, an actor and a musician, the charismatic leader of the cult rock band Kino, the true legend of the Russian rock, the author of songs that have become cult and timeless.

It seems that the category of freedom of choice occupies a special place in Tsoi’s poetry – and therefore, I presented different perspectives in thinking about this issue in the introductory part of the paper.

The focus of this article is placed on an analysis of selected Tsoi's songs-poems, including: *Перемен!* [Changes!], *Мама, мы все сошли с ума/Мама, мы все тяжело больны* [Mom, we've all lost our minds/Mom, we are all seriously ill], *Дальше действовать будем мы* [We will continue to act], *Последний герой* [The Last Hero], *Жизнь в стеклах* [Live in Glasses], *Бездельник-2* [Idler-2], *Звезда по имени Солнце* [A Star called the Sun], *Легенда* [The Legend], *Мы хотим танцевать* [We want to dance], *Кукушка* [Cuckoo Bird], *Дождь для нас* [Rain for us], *Прогулка романтика* [Walk of a Romantic], *Стань птицей* [Become a bird], *Песня без слов* [Song without words], *Спокойная ночь* [Peaceful night], *Пачка сигарет* [Pack of cigarettes], *В наших глазах* [In our eyes].